GAUTENG PROVINCE
EDUCATION
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TLHAHLOBO YA BOHARENG BA SELEMO KEREITE YA 12

PHUPTJANE 2023

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

NAKO: **Dihora tse 2**

MATSHWAO: **70**

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe dikarolo TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Dibopeho tsa puo le melao ya tshebediso ya puo	(30)

2. Araba dipotso TSOHLE.

3. Qala KAROLO ka NNGWE leqepheng LE LETJHA.

4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.

5. Nomora dikarabo sa hao jwalo kaha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.

6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.

7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo.

8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

   - Metsotso e 50 ho araba KAROLO YA A
   - Metsotso e 30 ho araba KAROLO YA B
   - Metsotso e 40 ho araba KAROLO YA C

9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA A

HO KWETELWA HA BATHO

1. Metseng e meholo ya ditoropo, hoseng ha o kganna o ya mosebetsing o bona banna le basadi, bahlankana le barwetsana dihukung tsa mebila, makoloi a ba feta a takoloditse ka lebelo le tshosang, le kang la Ramautla a bona wa hae. Ha o lahlela mahlo thoko ho tsela, tlasa difate, o bona ba bang ba tjapalletse tlasa difate, maoto ba a lahlile bohlaswa hoo ekang motho wa teng ha a sa le ho lena hohang, o ile masihlwane.

2. Motsheare le teng ha o re o a feta mebileng, mona o tla nne o bone ditilatile tsa batho, ba bang ba eme le bana mateanong a ditsela, ba tshwere dikotikoti kapa dijana tseo ba akgellwang diphuthelwana tsa dijo kapa tjhelete ho tsona. Mantsiboya ha ba oroha, ba tla ba phuthephuthetse mme bana ba fumane se yang ka maleng.

3. Matsatsing a mang o tla bona ho ema dilori kapa makoloi a ba ipitsang borakgwebo ba hlokang basebetsi dikgwebong kapa dikonterakeng tsa bona. Banna le bahlankana e ba semphete ke o fete, ba tla heletseha ho leba ho bona. Ba bokanela lori jwalo ka dinku di bona letswai, ba fa rakgwebo mangolo a bona a boitsebiso, a mang ba a akgela ka loring ka tshepo ya hore le bona ba tla hirwa. Ho ye ho etsahale hore ha o hirwa o sebetsa hojana, toropong e nngwe. Ba lehlohonolo ba a hirwa, ba kgutlele malapeng a bona ba le morolo ba tshepile hore ba tlo sebeletsa malapa a bona.

4. Ba robala ba itokiseditse ho tsoha ka matjeke ba tle ba se fihle kamora nako. Ba lokiseditswe mefao e sa tsebisahaleng, ba tlama dithotonyana tsa bona, ba emela bosiu bo tshe. Ha bo re tshekge, ba koloka ho leba diloring tsa bahiri ba bona. Ba bang ba itsamaela ba le bang ha ba bang ba feleheditswe.

5. Ka dinako tse ding makoloi a borakgwebo a leba le moo batho ba sa tsebeng. E tla tsamaya dihora-hora ho fihlela ba dikella torotswaneng e itseng, Gauteng kapa Lejweleputswa. Ha di kena di siya mebila e le marole morao, di kena jwalo ka ha eka ke dinoha, di kena mekoting. Bana ba batho ba theoha ba thabile ha ba hopola mehau eo ba e siileng mahae kwana. Ba iphumana ba kena fatsheng la Kanana jwalo ka bana ba Iseraele mohla ba ne ba tswa Egepeta. Ba fihla ba tshollelwa ka moahong o moholo, o lefifi o kang lehaha. Bana ba batho ba kwalletswe moo matsatsitsatsi ba sa etse letho.

6. Ho utlwisang bohloko ke hore maemomg ana ho teng batho ba bonang monyetla wa ho ba qhekella hore ba etse tjhelete ka bona. Diphuputso tse entsweng ke Moprofesara Sarah Newberger, wa Kapa, di supa hore bakwetedi ba phehella ho kwetela banana ba batjha le basadi ho ba makgoba a thobalano, ho ba nyadisa kapa ho ba retla. Mahlatsipa a tshepiswa bophelo bo betere kapa mosebetsi. Ho se lekalekane, sekgahla se hodimo sa tlhokeho ya mosebetsi le tlala ke tsona mabaka ao ka ona batho ba qetelang ba kwetelwa. Basadi ba iphumanang ba le maemong a tlhekefetso ba tshepiswa ho ntshuwa ditlamong tsa bokgoba boo. Ha ba se ba tshwasehile matsohong a bakwetedi, ha ba sa kgona ho itshwasolla.

7. Batho ba bangata ba a kwetelwa, ba a retlwa mme ho nkuwa ditho tsa mmele ya bona le madi e be di rekisetswa ba di hlokang ka theko e hodimo haholo. Ho na le tumelo ya hore ho na le bonkgekge ba sebedisang ditho tsa batho ba retlilweng ho tiisa dikgwebo tsa batho mme ba ba lefang ho etsa ketso eo e sooto.

8. E ne e ka ba ngopesetshoha ha motho a ka phonyoha dinaleng tsa diphakwe tsena tse tubang meya ya batho. Ba kileng ba fela ba phonyoha, ha o ka ba utlwa ba pheta dipale tsa bona, o ka iphumana o tlatsa sediba ka menyepetsi e keleketlang marameng, o ba utlwela bohloko.

9. Banna le bashanyana le bona ba ka kwetelwa mme ba sebedisetswa ho etsa mesebetsi e boima, ba nyadiswa batho ba sa ba tsebeng le hona ho tsamaisa dithethefatsi. Batho ba sa itekanelang kelellong le bona ba ka kwetelwa hobane ba sa kgone ho hlwaya tshepiso eo eseng ya nnete mme ha ba tsebe ho itwanela. Ho hlakile hore pharela ena ha e ame naha ena fela, le dinaha tse ding di ntse di tobane le bothata bona.

10. Mmuso wa Afrika Borwa o se o kentse tshebetsong melao e mmalwa ho fedisa ho kwetelwa ha batho. Melao ena e kenyeletsa Thibelo ya ho kwetelwa ha batho, Molao o sireletsang bana, Molao o thibelang Tlhekefetso ya motabo le e meng e hlakisang dikotlo tse fuwang batho ba etsang diketso tsa ho kwetela.

[Tema ena e qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa inthaneteng le palekgutshweng e bitswang Molatswitswi, ka JM Lenake.]

1.1 Batho bao mongodi a reng makoloi a bona a feta a takoloditse ho tswa seratswaneng sa 1, ba habile eng? (1)

1.2 Hlalosa moelelo wa polelo e sehetsweng mola seratswaneng sa 1 ho bontsha kutlwisiso ya hao. (2)

1.3 Ho latela diphuputso tsa Moprofesara Newberger, bakwetedi ba etsang ka mahlatsipa? Fana dintlha tse pedi. (2)

1.4 Tshohla kamoo ho ema mebileng ka makotikoti ho thusang kateng batho ba kojwana di mahetleng ka manyane a ho fepa malapa a bona. (3)

1.5 Ke mokgabisopuo ofe o sebedisitsweng moleng wa 15 mme o matlafatsa jwang moelelo wa ditaba tsa tema ena? (3)

1.6 Moleng wa 44, mongodi o bolela eng ka mantswe a reng:

'…ba tshwasehile matsohong a bakwetedi?' (2)

1.7 Ke hobaneng ha mongodi a re mahlatsipa a kena fatsheng la Kanana? (2)

1.8 Kgetha karabo e nepahetseng ho feta tse ding. Ngola tlhaku feela A – D.

Lentswe lena 'ngopesetshoha' le re bolella hore ho phonyoha ha mahlatsipa ho etsahala _____.

A ka dinako tsohle
B ka sewelo
C kamora nako e kgutshwanyane
D A le B di nepahetse (1)

1.9 Sekaseka kamoo tshebediso ya pheteletso moleng wa 49 e hlakisang kateng maikutlo temeng ena. (2)

1.10 Ho ya ka wena, na ke toka hore ngaka e sebedise ditho tsa batho ho pholosa ba bang? (2)

TEMA YA B

[Setshwantsho se qotsitswe ho tswa inthaneteng]

1.11 Ke eng e supang hore se etsahalang setshwantshong sena ke kgatikelo ya ditokelo tsa botho? (2)

1.12 Baetsi ba ketso ena ha ba na kutlwelobohloko. Na o a dumela? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

1.13 Tsela eo ngwana enwa a dutseng ka yona ke sesupo sa hore o _____.

A thabile
B sithabetse
C tshohile
D kgathatsehile (1)

1.14 Seo o se badileng ho tswa temeng ya A, se ntshetsa pele le ho hlakisa jwang mohopolo wa tema ya B? (2)

1.15 Phaposi eo moshemane a dutseng ho yona e re senolela eng? (1)

1.16 O nahana hore batho ba sotlang bana ka tsela ee ba ka etswang? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se **momahaneng** moo o totobatsang dintlha tsa sehlooho tse mabapi le seo motho o ka se etsang ho thibela ho kwetelwa.

ELA HLOKO:

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.

2. Dintlha e be **TSE SUPILENG** tse jereng mehopolo ya sehlooho.

3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.

4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C

ITSHIRELETSE KGAHLANONG LE HO KWETELWA

Ho kwetelwa ha batho ke tlolo ya molao e seng e jele setsi lefatshe ka bophara. Naheng ena ya Afrika Borwa, tlolo ena ya molao e atile dibakeng tse kang setsing sa toropo ya tse kgolo tse kang Gauteng. Batho ba baholo ho kenyelletswa le bana ba kwetelwa letsatsi le letsatsi mme ba hlekefetswa ke bakwetedi ba bona le batho bao ba ba rekang ho ba sebedisetsa diketso tse fapafapaneng. Ditlaleho di supa hore palo e hodimo ya batho ba kwetelwang ke batho ba bomme ke banana ba batjha dilemong.

Tshebediso ya marangrang a dikgokahano e hlahella e le yona sesosa se seholo sa ho kwetelwa ha batho. Batho ba lokela ho fumantshwa thupello e mabapi le sena le hore ba ka bolokeha jwang. Hona marangranng mona, dithelevishineng, dillathekeng le masedinyaneng ke moo batho ba ka rutwang hore ba itlhokomele kgahlano le bakwetedi, ba bale ditlhokomediso tseo ho fanwang ka tsona mabapi le ho qoba ho kwetelwa.

Tshehetso le tshireletso di a hlokeha ho boloka maphelo. Mmuso o ka hira batho ba hlokang mosebetsi, wa ba rupella ho ruta batho ho ba sedi. Setjhaba se be sedi mme se ipope ngatananngwe ho lwantsha kgodumodumo ena. Batswadi ba hlokomedise bana hore ba se tshepe motho e mong le e mong. Ba se dumele ho tsamaya le batho ba sa ba tsebeng. Batho ba bomme le bona morao tjena ba se ba kene maqulwaneng ana a bakwetedi. Le bona ba se qhelelwe ka thoko, ha o sa mo tsebe, o se mo tshepe.

Hara rona ho na le bao re ba tsebang, ba ntseng ba etsa diketso tseo, ba sebediswang ke bakwetedi ho kwetela ba leloko le metswalle. Se dumelle motswalle kapa wa leloko ho o hokahanya le batho bao o sa ba tsebeng. Ha o ya menateng, se dule ho fihlela bosiu haholo, kopa motho eo o mo tshepang ho o felehetsa ho ya lapeng hore o fihle o bolokehile. Ha o buisana le batho marangranng, o se dumele ho fana ka ditaba le dintlha tsa hao tsa bohlokwa kapa ho arolelana le bona ditshwantsho tsa hao hore o bolokehe.

Baahi ba naha ena ba ka hlola sera sena ha ba ka tshwarisana kaha letshwele le beta poho.

[Tema ena ke ya boiqapelo]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3: PAPATSO

Bala le ho boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

[E qotsitswe pampiring ya puo ya Setswana e ngotsweng ka Pudungwana 2020]

3.1 Setshwantsho sa monna ya bososelang se re senolela eng? (2)

3.2 Tshebediso ya setshwantsho e matlafatsa jwang se bapatswang papatsong ena? (2)

3.3 Na theolelo e boletsweng e fumaneha ditoropong tsohle ka hara naha? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

3.4 Kgetha karabo e nepahetseng mme o ngole tlhaku A, B, C kapa D.

Sepheo sa ho ngola theko ya R1 500 ka fonte e kgolo le ho qatsohiswa ho re senolela hore ke puo e _____.

A fehlang maikutlo
B shebang dintho ka lehlakore le le leng
C susumetsang, e fehlang maikutlo
D nang le tshekamelo (1)

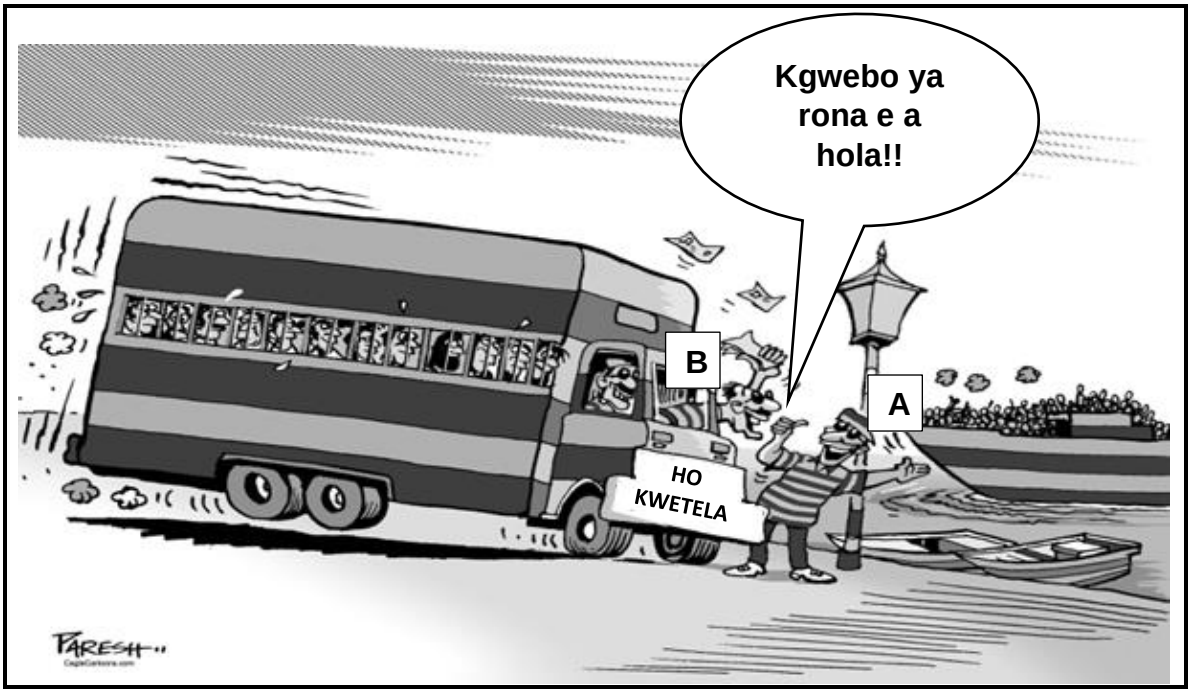
3.5 Ke kgwebo efe e bapatswang papatsong ena? (1)

3.6 Lentswe '***mariheng***' ke karolo efe ya puo? Hokela **'*ng*'** lentsweng **'mpa'** o be o bopa polelo ka lona. (2)
[10]

POTSO YA 4

Bala le ho boha khathunu ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[Tema e qotsitswe ho www.cagle.com]

4.1 Ke eng e bontshang hore ha ho a sireletseha ho ba mopalami wa bese ena? (2)

4.2 Hlalosa tsela eo batho ba tlodiswang ka yona meedi. (2)

4.3 Maemo a tshwaofatswang ka sebapadi se kantle ho bese ke afe? (2)

4.4 Seo monna ya nomorilweng B a se tshwereng letsohong se tshehetsa jwang mantswe a ka hara pudulwana? (2)

4.5 Tshohla ho fapana ha maikutlo a senolwang ke bakganni le bapalami khathunung ena. (2)
[10]

POTSO YA 5 – TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F

1	Letsatsi le tjhabang le le dikelang, diyalemoyeng, dithelebishineng le marangrang a dikgokahano ho tlalehwa batho ba nyamelang. Leha sepolesa se tsebiswa ka nako, batho bana ha ba fumanwe. Bana le batho ba baholo ho tshwana fela. Ruri ho kwetelwa ha batho ho jele setsi, ke tlhobaboroko lefatsheng lohle. Batho ba tshepiswa mesebetsi ditoropong tse kgolo tsa naha, ha ba ile moo ba bitseditsweng teng, e ba tsa bonngweng sekgukgung ke pinyane ya moshwella-ruri, ha ba sa fumaneha.	5
2	Mmuso o se o tshwere batho ba bangata diporofensing tse ding empa ha ho thuse letho, kgodumodumo yona e ntse e metsa bana ba batho. Ho teng ba lehlohonolo ba phonyohang mme ba boele malapeng a bona. Leha ho le jwalo dipalopalo di ntse di phahama ho ya pele. Seo se etsa hore baahi ba se lokolohe kae kapa kae moo ba tsamayang teng. Motho o sitwa le ho dula ka bolokolohi ka lapeng la hae. Ha o tshaba, o tshabe botlokotsebe hobane ho kwetelwa hona **ho tla o hlahafatsa**.	10

5.1 Seabo sa kganyetsano ka tshebediso ya mantswe ‘le tjhabang le le dikelang’ moleng wa 1 ke sefe temeng e ka hodimo? (2)

5.2 Lentswe lena ‘tlhobaboroko’ moleng wa 4 le matlafatsa moelelo wa tema ena jwang? (2)

5.3 Kgetha karabo e nepahetseng ho A, B, C, kapa D.

Maelana ana: ‘ho jele setsi’ moleng wa 4 a bolela _____.

A ho etsahala ka sewelo
B ho etsahala ka dinako tsohle
C ho etsahala ha ho kwetelwa batho
D ho a hlobaetsa (2)

5.4 Bohlokwa ba tshebediso ya lesupi **‘bana’** polelong e latelang ke bofe?

Batho bana ha ba fumanwe. (2)

5.5 Fana ka moelelo wa mantswe a sehetsweng mola le ho ntshofatswa polelong ya ho qetela. (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70